

OPEN MONUMENTENDAG

2022

Thema: duurzaamheid

culturele raad
B o r s e l e

gemeente
BORSELE

Programma Gemeente Borsele

Open monumentenweekend
10 en 11 september 2022

INHOUDSOPGAVE

DUURZAAM EN MOLENAAR	4
MONUMENTAAL BAARLAND	5
MONUMENTAAL BORSSELE	5
MONUMENTAAL DRIEWEGEN	6
MONUMENTAAL ELLEWOUTSDIJK	7
MONUMENTAAL HEINKENSZAND	8
MONUMENTAAL HOEDEKENSKERKE	9
MONUMENTAAL LEWEDORP.....	12
MONUMENTAAL OUDELANDE.....	12
MONUMENTAAL OVEZANDE	13
MONUMENTAAL ‘S-GRAVENPOLDER.....	14
MONUMENTAAL ‘S-HEER ABTSKERKE.....	15
OVERZICHT DEELNEMENDE MONUMENTEN.....	16

INLEIDING

Duurzaamheid

‘Duurzaam duurt het langst’ is dit jaar het thema van de Open Monumentendag 2022.

Veel monumenten hebben in hun rijke historie vaak meerdere functies gehad: ze zijn doorontwikkeld met de tijd. Decennia oude monumenten zijn daarom in de basis al duurzaam, omdat ze nog steeds deel uitmaken van onze huidige samenleving.

Daarbij komt dat elk monument anders is. Qua bouwjaar, bouwtechniek en aspecten van cultuurhistorische waarde bijvoorbeeld. Wat er mogelijk is op het gebied van verduurzaming en waar het gebouw om vraagt, verschilt dus per monument.

Het verduurzamen van een monument betekent maatwerk. Bij elk monument is het van belang de balans te bewaken tussen verduurzaming en cultuurhistorische waarde.

Wij zijn de monumenteneigenaren ook dit jaar dankbaar voor hun inzet en voor het openstellen van hun monument en wensen u veel plezier gedurende uw bezoek aan dit evenement.

Met vriendelijke groet,

Comité Open Monumentendag Borsele

DUURZAAMHEID

Duurzaam en molenaar

Dat molens duurzaam zijn bewijzen alleen al de leeftijden van de molens in Borsele. De oudste, korenmolen 'De Hoop en Verwachting' in Borssele, dateert van 1714. Hij is nog volledig in werking na 300 jaar noeste arbeid. Energiebron; alleen de wind! Kan het nog duurzamer?

Circulaire economie, recycling, waren in 1700 geen gebruikelijke termen. De 'Dikke Van Dale' bestond toen nog niet eens. Toch waren én zijn juist molens een voorbeeld van deze wijze van duurzaam handelen. Hele molens werden herplaatst, soms zelfs meerdere malen. Molen 'De Blazekop' in Ovezande was voor 1880 een poldermolen in Eemnes (provincie Utrecht). De voormalige molen van Driewegen, 'De Grenadier', is zelfs driemaal verplaatst voordat hij in 1968 werd gesloopt. Delen van verdwenen molens werden vaak hergebruikt bij de bouw van de opvolger(s) of restauratie van een andere molen. In de molen van Borssele is dat goed zichtbaar. Een deel van de houten wiek van de molen van Nisse, werd

teruggevonden als moerbalk in de balklaag van het naastgelegen molenaarswoning. Molenwieken, tandwielen en raderen, assen en molenstenen, constructiebalken, alles werd hergebruikt. Wat heet duurzaam. Een langdurig stilstaande molen raakt in verval en is 'ten dode opgeschreven'. Het langdurige leven van de molens in Borsele hangt nauw samen met de inzet van vele (historische) molenaars. Het in stand en werking houden van de molen, het onderhoud aan het gebouw, interieur en het zogenaamde 'gaande werk' (wieksystemen, aandrijvingen, tandwielen, machinerieën, maalgerie) zijn bepalend (geweest) voor de duurzaamheid van de molens. 50 jaar geleden dreigde het molenaarschap uit te sterven. Een groep vrijwilligers is aan de slag gegaan en heeft het ambacht van molenaar dankzij het opzetten van 'Het Gilde van Vrijwillige Molenaars' weten te borgen. Het Gilde heeft inmiddels vele nieuwe molenaars opgeleid. Terecht vieren we dit jaar het Jaar van de Molenaar. Intussen draaien alle zes nog werkzame molens in de gemeente Borsele met één of meerdere vrijwillige molenaars. Op deze wijze wordt een duurzaam historisch instrument op duurzame wijze in stand gehouden. 'Zolang er winden waaien zullen de molens van Borsele dankzij de inzet van molenaars duurzaam blijven draaien'.

MONUMENTAAL BAARLAND

Fundamenten kasteel Hellenburg (rm)

Hellenburgstraat ter hoogte van nummer 25, Baarland

Za. hele dag

Zo. hele dag

altijd vrij te bezoeken

In de stormvloed van 1477 is het kasteel verwoest, maar niet meer hersteld. Het was het stamslot van de adellijke familie Van Renesse. De kasteelfundering is in 1958 ontgraven. In 1977 zijn de fundamenten opgemetseld met teruggevonden stenen.

MONUMENTAAL BORSSELE

Korenmolen 'De Hoop en Verwachting' (rm)

Kaaiweg 18, Borssele

Za. 13:00-17:00

Zo. 13:00-17:00

draaien molen en malen van tarwe bij goed weer

In 1714 is de standaardmolen van Borssele (bouwjaar ca. 1618) omgewaaid. Bij de bouw van de nieuwe korenmolen in 1714 zijn oude houten balken (steekbanden) van de oude molen hergebruikt. Zeer oude loden, met koper afgewerkte, lichtgewichten om de stenen te kunnen lichten worden tentoongesteld.

De molen is een duurzaam instrument door de windenergie. Ook op het gebied van circulaire economie scoort deze molen goed: er zijn voor de opbouw van deze molen oude onderdelen hergebruikt van een molen van voor 1714.

Kasteelterrein 'Berg van Troye' (rm)
Troyeweg Borssele
Za. hele dag
Zo. hele dag
altijd vrij te bezoeken

De vliedberg is van oorsprong een woonterp, die al dateert van de 11e, begin 12e eeuw. De berg ('motte') is in latere eeuwen verhoogd en versterkt tot een mottekasteel met een ringmuur, een donjon en een uitkijktoren. Samen met de lager gelegen voorburcht vormde het de versterkte woonstede van de Heren van Borssele. In en om de berg zijn door de Duitsers in de Tweede Wereldoorlog meerdere bunkers gebouwd, welke nog aanwezig en zichtbaar zijn. Naast de berg bevindt zich een Ankerplaats van Zeeuwse Ankers (zitbank met geluidsinstallatie) waar bezoekers zich kunnen laten informeren over de geschiedenis van Borssele.

MONUMENTAAL DRIEWEGEN

Protestantse kerk Driewegen (rm)
Van Tilburghstraat 27, Driewegen
Za. 13:00-17:00
Zo. 10:00 – 11:00 (kerkdienst) en 13:00-16:00
bezigting kerk

In hoofdzaak uit 1678, uit- en inwendig gewijzigd in 1914. Een statige voorgevel met natuurstenen beeldhouwwerk. Gebeeldhouwde preekstoel uit 1679. Toegang tot het kerkterrein geflankeerd door

bakstenen pijlers met schilddragende leeuwen, wapens van Driewegen en Coudorpe. In 2018 is vanuit de Brim-subsidie de kerk plaatselijk geschilderd: buitenwerk en binnenwerk van de grote kozijnen in de kerkzaal, de entreedeuken en het houtwerk van de consistorie. De nokelementen (hardsteen) zijn opnieuw vastgelegd.

Er zijn steeds kerkdiensten gehouden en de gemeente heeft tot op de dag van vandaag een eigen parttime predikant in dienst. Deze kleine geloofsgemeenschap houdt voor de (PKN) protestanten uit de dorpen Driewegen, Ellewoutsdijk en Ovezande, en ook voor andere belangstellenden, de kerk open. Iedere zondag is er een kerkdienst om 10.00 uur. Een keer per maand is er kerkcafé: een koffie-uurtje voor ieder die tijd en zin heeft. Met Pasen en Kerst proberen ze iets extra's te organiseren, zoals een lichtjestoer.

MONUMENTAAL ELLEWOUTSDIJK

Fort Ellewoutsdijk (rm)

Fortweg 2, Ellewoutsdijk

Za. 13:00-17:00

Zo. 13:00-17:00

beziecting

Fort Ellewoutsdijk is gebouwd tussen 1835 en 1839, na de Belgische afscheiding van Nederland. Samen met de kanonnen op de vesting van Terneuzen verdedigde Fort Ellewoutsdijk de Westerschelde. Tijdens de Tweede Wereldoorlog viel het fort in handen van de Duitsers, die de vesting uitbreidden met bunkers. De Duitsers gebruikten het fort toen als gevangenis. Na de oorlog werden NSB'ers hier gevangen gezet. Later gebruikte Defensie het fort als opslagplaats. Sinds 1981 beheert Natuurmonumenten Fort Ellewoutsdijk en zijn verschillende kazematten toegankelijk voor het publiek.

MONUMENTAAL HEINKENZAND

Korenmolen 'De Vijf Gebroeders' (rm)

Slaakweg 1, Heinkenszand

Za. 11:00-17:00

Zo. gesloten

bezoek molen, rondleiding, demonstraties
touwslaan met de oude touwbaan uit
Heinkenszand

In 1849 brandde de korenmolen van Jan Raas af als gevolg van blikseminslag. Vanwege de slepende zaak rondom het mogen herbouwen van de molen kon molenaar Raas pas in 1851, zij het aan de andere kant van de huidige Stationsweg, deze hoge ronde stenen bovenkruier met stelling bouwen.

De molen is sinds 2002 eigendom van de Stichting 'De Vijf Gebroeders'. Tijdens de restauratie in 2007 brak de oorspronkelijke as van de wieken. Deze ligt nu naast de molen tentoongesteld. In 2016 is het ontvangstgebouw 'De Meuleschure' in gebruik genomen. Door de aanleg van een fiets-en wandelroute op de oude spoorbaan is de molen beter zichtbaar geworden. De molen is op alle zaterdagmiddagen open voor publiek. Er wordt nog met regelmaat graan gemalen. De molen is een duurzaam werktuig, hij draait uitsluitend op windkracht.

PKN kerk Dorpskerk

Dorpsstraat 71, Heinkenszand

Za. 10.00-17.00

Zo. 13.00-17.00

Kerk gebouwd in 1844 als zogenaamde Waterstaatskerk met preekstoel (1660), koperen kronen (1728) en orgelkast (1778). Neem een kijkje bij de paalgraven van Johanna van Dishoek en Isaac Hurgronje van beeldhouwer Johannes Camhout en het grafmonument van Corneille de Perponcher-Sedlnitzky.

MONUMENTAAL HOEDEKENSKERKE

PKN Hervormde kerk 'De Ark' (rm)

Kerkstraat 32, Hoedekenskerke

Za. 11:00-16:00

Zo. 13:00-16:00

bezigting kerk en oorlogsmonument
naast kerk

Deze 15e-eeuwse kerk bestaat uit het veelhoekig gesloten koorgedeelte van een middeleeuwse kerk, waarvan schip en toren verloren zijn gegaan. Uit de 15e eeuw resteren de latere dakruiter en westmuur. In de kerk zijn te bezichtigen: het houten tongewelf met beschilderde ribben, preekstoel gedeeltelijk 1e helft 17e eeuw, doophek, goed leesbaar gegraveerde zerken. Eénklaviers mechanisch pijporgel gebouwd rond 1900. Het mechanisch smeedijzeren torenuurwerk is uit 17e eeuw.

Molen 'De Koutermolen' (rm)

Molenstraat 46, Hoedekenskerke

Za. 10:00-16:00

Zo. gesloten

bezigting

De korenmolen bestaat uit een ronde stenen bovenkruier. Deze grondzeiler is gebouwd in 1874. Sinds 2007 is stichting 'De Koutermolen' eigenaar. In 2018/ 2019 is de molen met overheidssubsidies en sponsoring door bedrijven, donateurs en crowdfunding gerestaureerd.

Dit is de plek waar eeuwenlang de molenaar zijn zware werk verrichtte. Maar ook met veel genoegen het spel van de wind en de mechaniek van de molen gebruikte om het koren te malen tot meel. Tevreden voelde

hij de kwaliteit van het meel dat via de meelpijp in de zak stroomde. Nog steeds kunt u, door de inzet van de vrijwillig molenaars, getuige zijn van dit oude ambacht. Iets van die oude spanning voor wind, techniek en product is er steeds gebleven. Ook nu ervaart u het plezier van de vrijwilligers om dit alles te laten zien. Voor bezoekers is het ook steeds weer genieten, om te ontdekken hoe ingenieus en toch ook eenvoudig de molentechniek de windkracht omzet tot maalinrichting. Een oude techniek om te onderhouden en te koesteren.

Sectorlicht (gm)

Nieuweveerweg 4, Hoedekenskerke

Za. hele dag

Zo. hele dag

van buitenaf te bezichtigen

Op verzoek van België, om de Westerschelde te verlichten voor de scheepvaart, is bij akkoord van 1892 in Hoedekenskerke hier voor het eerst een oeverlicht geplaatst. Dit is in 1921 vervangen door het huidige in metselwerk opgetrokken sectorlicht. Het licht werkte op gas. Met de opkomst van elektriciteit is dit vervangen. Afgezien van wit schilderwerk nog in originele staat, met oorlogsschade in het metselwerk. Het sectorlicht is nog steeds functioneel. Op de kop van het dijklichaam is een bunker aanwezig.

Spoorbaan Stoomtrein Goes - Borsele (rm)

Veerweg 14, Hoedekenskerke

Za. hele dag

Zo. hele dag

Seinhuis en waterkraan van buitenaf te bezichtigen.

Het spoor is bij de overgangen van het tracé zichtbaar, mogelijkheid tot meereizen met de stoomtrein van de SGB Hoedekenskerke- Goes (tarieven en dienstregeling zie website www.destoomtrein.nl)

Het is niet de bedoeling langs het spoor te gaan lopen! Dit levert gevaarlijke situaties op.

Spoorbaan van cultuurhistorische en ensemblewaarden en van waarde vanwege herkenbaarheid en zeldzaamheid. Spoorbaan van de remise in Goes via 's-Gravenpolder, Langeweegje, Hoedekenskerke en Baarland tot aan de oostzijde van de Stationsstraat bij station Oudelande. Het spoor bestond oorspronkelijk uit NP-30 rails van 15 meter lengte (Krupp 1880) op houten bielzen, maar is sindsdien wegens onderhoud meermaals vernieuwd. De spoorbaan volgt een bochtig tracé en loopt grotendeels door een gaaf landschap, afwisselend door gebieden met een open of half-open karakter (weilanden) en gebieden met een gesloten karakter (boomgaarden, heggenlandschap en andere opgaande begroeiing). Bij station 's-Gravenpolder, 's-Heer Abtskerke, Hoedekenskerke en Oudelande ligt een dubbel spoor. Wanneer u met de stoomtrein over de tramlijn (geopend in 1927) van Goes naar Hoedekenskerke rijdt, passeert u een aantal spoorwoningen. Rond 1925 zijn er elf identieke woningen met kaartjesverkoop gebouwd in opdracht van de Spoorwegmaatschappij. De roodbruin gemetselde woning met houten beschot in de topgevels hebben een rechthoekige plattegrond. De woningen zijn één bouwlaag hoog met grote kapverdieping onder het met rode holle pannen gedekte zadeldak. De meeste spoorwoningen hebben nog de originele deur- en raamvormen. Bij de spoorwoningen zijn identieke goederen loodsen gebouwd.

MONUMENTAAL LEWEDORP

Burgemeester Lewebank (gm)
Burg. Lewestraat/Postweg
Za. hele dag
Zo. hele dag
bezoeking

Bank van Limburgse metselsteen. Afdekking en zitting zijn vervaardigd van Beiers graniet. In de rugleuning een gedenkplaat met de wapens van Burgemeester Lewe en 's-Heer Arendskerke.

Omdat burgemeester Jhr. U.E. Lewe van Nijenstein de ontwikkeling van Lewedorp sterk gestimuleerd heeft, is de bank hem aangeboden bij zijn 40-jarig ambtsjubileum (1932). De bank moest toen nog gebouwd worden. Ontwerp door F.G.C. Rothuizen, directeur van gemeentewerken van Goes. De bank is onthuld door Jacs. van Hekke, namens de drie feestcommissies van 's-Heer Arendskerke, 's-Heer Hendrikskinderen en Nieuwdorp.

MONUMENTAAL OUDELANDE

PKN Hervormde kerk 'Sint Eligius'
Burgemeester van Lierestraat 5, Oudelande
Za. 11.00-17.00
Zo. gesloten

Deze gotische kruiskerk bestaat uit een eenbeukig 15e eeuws schip en zuiderdwarsarm uit omstreeks 1500. Het koor en de noorderdwarsarm zijn gesloopt in 1769. De toren, daterend uit circa 1400, is voorzien van steunberen die met veel versnijdingen opgaan tot aan de klokkenverdieping. In 2016 is de toren gerestaureerd.

MONUMENTAAL OVEZANDE

RK kerk O.L.V. Hemelvaart (gm)

Hoofdstraat 60, Ovezande

Za. 13:00-17:00

Zo. gesloten

bezichtiging kerk, rond kerk en pastorie zijn activiteiten en acties voor het goede doel. Waarschijnlijk is ook het Theehuis De Pastorie geopend voor koffie/thee met wat lekkers of een lunch.

De neogotische katholieke kerk, gebouwd in 1859, is in 1906-1907 vergroot. De open houten toren is met leien gedekt. Bijzonder zijn het fraaie retabel (schilder- of beeldhouwwerk dat bedoeld is om op een altaar te plaatsen), de beelden en de mooie kruisweg. In 2017 is de voorgevel gerestaureerd.

Duurzaamheid duurt het langst; dat geldt zeker voor de katholieke kerk in Ovezande. De kerk wordt al 163 jaar gebruikt voor de eredienst en voor allerlei andere activiteiten die worden georganiseerd. Zo heeft de ruim 150 jaar oude pastorie naast de kerk een mooie herbestemming als Theehuis De Pastorie gekregen.

Het theehuis wordt gerund door Zeeuwse Gronden met dagbesteding.

Hergebruikt is ook de bruine beuk die aangetast door de tonderzwam gekapt moest worden. In de kerktuin prijkt nu een bijna 3 meter hoog Mariabeeld, gemaakt door kettingzaagkunstenaar Peter Verlaan. Nathan Schenk zorgde ervoor dat Maria uit de Beuk droog staat onder haar prachtige prieeltje.

Voormalige NH kerk 'Wit Arjaentje' (rm)
Kerkplein 8, Ovezande
Za. gesloten
Zo. 12:00-17:00
Expositie 'gemengde gevoelens' door
Tineke van de Ven en Barbara van Dijk.
Een expositie geheel geïnspireerd door
de kerk en het gebruik van de kerk.

Voorheen de Nedederlands Hervormde kerk Sint-Petrus-en-Pauluskerk ofwel de Dorpskerk - tegenwoordig 'Wit Arjaentje'. De kerk is in oorsprong een 15e-eeuws gotisch bouwwerk. In de 19e eeuw is de kerk gewijzigd. De huidige vorm bestaat uit een eenbeukig rechtgesloten schip. Boven het moderne plafond zijn de spanten van het oude tongewelf nog aanwezig. De consistorie is in de 21e eeuw uitgebreid. Eenvoudige preekstoel van midden 18e eeuw en een koperen lezeaar. Een klaviersorgel in 1983 gemaakt door firma van Dam. Eén van de in 1887 aangetroffen 15e-eeuwse muurschilderingen van de Heilige Adrianus is in 1958 verplaatst naar de zuidwand van de toren. De toren is in 2016 gerestaureerd.

MONUMENTAAL 'S-GRAVENPOLDER

Molen 'De Korenhalm' (rm)
Korenhalmdijk 11, 's-Gravenpolder
Za. 9:00-16:30
Zo. Gesloten
Bezichtiging molen

De molen is fraai gesitueerd aan de zuidkant van het dorp. De molen is een hoge ronde stenen bovenkruier met stelling. Gebouwd in 1876 en in 2011-2012 gerestaureerd.

MONUMENTAAL 'S-HEER ABTSKERKE

Protestantse kerk 'Johannes de Doper' (rm)

Kerkring 2, 's-Heer Abtskerke

Za. 13:00-17:00

Zo. 13:00-17:00

Dit gotische bouwwerk bestaat uit een eenbeukig 15e-eeuws schip, met een koor uit iets latere tijd en twee lage dwarsarmen uit de 16e eeuw. Interieur: preekstoel en klankbord, snij- en paneelwerk, eerste helft 17e eeuw. De zeskantige kuip rust op een achtkantige stenen voet, wellicht een oud doopvont. Eenklaviers orgel in 1872 gemaakt door de Societe Anonyme des Grandes Orques te Brussel. Kloeke toren uit omstreeks 1400. Forse steunberen, sober versierd met spaarvelden. Benedenruimte met op koppen rustend gewelf.

OVERZICHT DEELNEMENDE MONUMENTEN

BAARLAND

Fundamenten kasteel Hellenburg

BORSSELE

Korenmolen 'De Hoop en Verwachting'

Kasteelterrein 'Berg van Troye'

DRIEWEGEN

Protestantse kerk Driewegen

ELLEWOUTSDIJK

Fort Ellewoutsdijk

HEINKENSZAND

Korenmolen 'De vijf Gebroeders'

PKN kerk Dorpskerk

HOEDEKENSKERKE

PKN Hervormde kerk 'De Ark'

Molen 'De Koutermolen'

Sectorlicht

Spoorbaan Stoomtrein Goes-Borsele

LEWEDORP

Burgemeester Lewebank

OUDELANDE

PKN Hervormde kerk 'Sint Eligius'

OVEZANDE

RK kerk O.L.V. Hemelvaart

Voormalig NH kerk 'Wit Arjaentje'

'S-GRAVENPOLDER

Molen 'De Korenhalm'

'S-HEER ABTSKERKE

Protestantse kerk 'Johannes de Doper'

